

УДК 316.312

Борщ К. К.

канд. соціологічних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
кафедра соціології та соціальної роботи
пл. Лаборця, буд. 9, м. Ужгород, 88017, Україна
+380505235537, k.borsch@uzhnu.edu.ua
DOI: [http://dx.doi.org/10.18524/2304-1439.2018.1\(30\).144509](http://dx.doi.org/10.18524/2304-1439.2018.1(30).144509)

ПОРТРЕТ СУЧАСНОЇ ЗАКАРПАТСЬКОЇ СІМ'Ї В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ, ЩО ТРАНСФОРМУЄТЬСЯ

Сім'я — це складне соціокультурне явище. Специфіка і унікальність її полягає в тому, що вона фокусує в собі практично всі аспекти людської життєдіяльності і виходить на всі рівні соціальної практики: від індивідуального до суспільно-історичного, від матеріального до духовного. Сімейно-шлюбні відносини являють собою інтерес для дослідження, оскільки сім'я є одним з фундаментальних інститутів суспільства. Інститут сім'ї відіграє важливу роль в системі відтворення населення і життєзабезпечення основних потреб суспільства в галузі регулювання соціальних відносин, соціалізації індивідів, їх морального і фізичного самопочуття, життєвої самореалізації. Одночасно сім'я виступає малою групою — найбільш згуртованим і стабільним осередком суспільства. Протягом свого життя людина входить до складу безлічі різних груп — у групу однолітків або друзів, шкільний клас, трудовий колектив, спортивну команду — але лише сім'я залишається тією групою, яку вона ніколи не покидає.

Ключові слова: інститут сім'ї, сучасна сім'я, трансформація, суспільство.

У ході культурно-історичного розвитку змінювалися як форми сімейно-шлюбних відносин, так і сам зміст цих відносин, зокрема між чоловіком і дружиною. Розгляд причин виникнення тих чи інших форм шлюбу становить інтерес для культурно-історичного аналізу, розгляду причин кризи сім'ї в даний час.

Разом з тим, між процесами кризи та еволюції, представленими у науковій літературі як протилежні, існує тісний зв'язок і залежність, які обумовлюють сучасний стан сімейно-демографічної та соціальної сфер українського суспільства.

Сім'я на сучасному етапі зазнає радикальних змін своїх функцій та форм сімейного життя. Все більшого поширення набуває неповна і позашлюбна сім'я, збільшується вік вступу у шлюб, знижуються показники народжуваності, відбувається передача реалізації базових функцій сім'ї соціальним інститутам, зростає число конфліктів між членами сім'ї через різне розуміння сімейних цінностей та різне сприйняття розподілу ролей. Все це наштовхує на необхідність дослідження даних питань задля попередження конфліктних ситуацій у шлюбно-сімейних стосунках та полегшення переходу до нових, адаптованих до сучасних умов форм сімейного життя [1, с. 56].

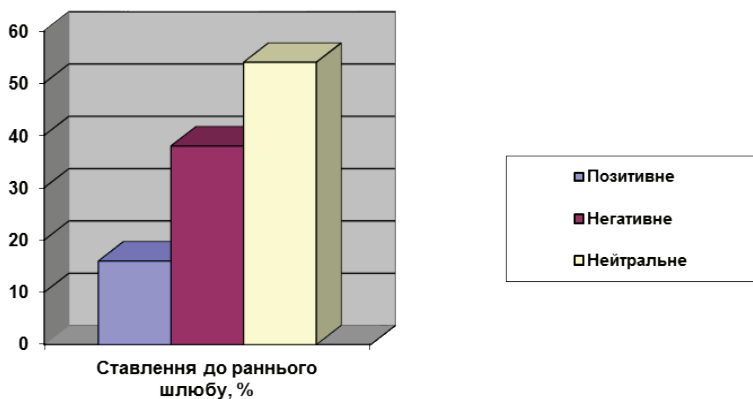
Зарубіжний та вітчизняний досвід засвідчує, що сім'я, яка є основною ланкою суспільства, має визначальний вплив на формування соціальної напруженості цього суспільства. Оскільки стан сім'ї (соціально-економічний, психологічний тощо) може змінюватися, то і соціальна напруженість в залежності від особливостей його зміни може зростати або спадати. В наш час відбуваються процеси трансформації сім'ї. Ось чому так важливо відслідкувати особливості протікання цих процесів, щоб контролювати їх вплив на соціальну напруженість у суспільстві [2, с. 75].

Процеси трансформації інституту сім'ї в сучасному суспільстві очевидні, і цей факт не викликає ні в кого сумнівів. Різні лише думки щодо оцінки глибини змін, яких зазнає сучасна сім'я.

Одні соціологи вважають, що сім'я досягла стану глибокої кризи і цей процес незворотній. Інші вважають, що сім'я швидше перебуває в процесі трансформації, ніж у занепаді. Слід пам'ятати, що сім'я як соціальний інститут пройшла тривалий шлях розвитку та адаптації до всіляких умов існування, відрізняється гнучкістю і стійкістю. Пророцтва її загибелі відображають скоріше тривогу дослідників, а не реальну ситуацію. Зрештою ознак повного знищення сім'ї не спостерігається [3, с. 35].

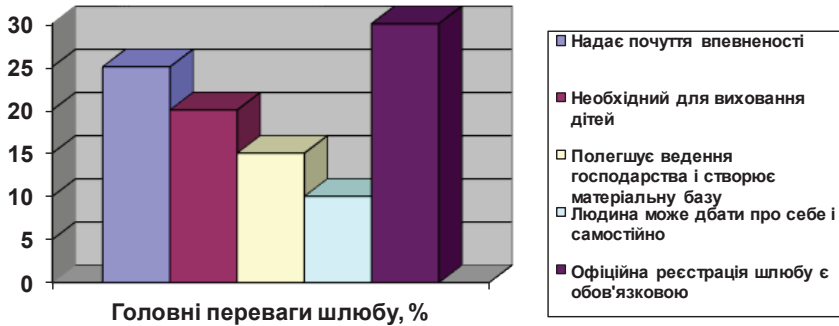
Проведене в межах Закарпатської області дослідження показало деякі цікаві факти щодо ставлення молоді до шлюбу.

Ставлення до раннього шлюбу в основному нейтральне (54 %), хоча вважають, що це нетривалі шлюби. Позитивно (16 %) відповідали в основному молоді люди до 25 років, негативно відповіли 38 % респондентів.

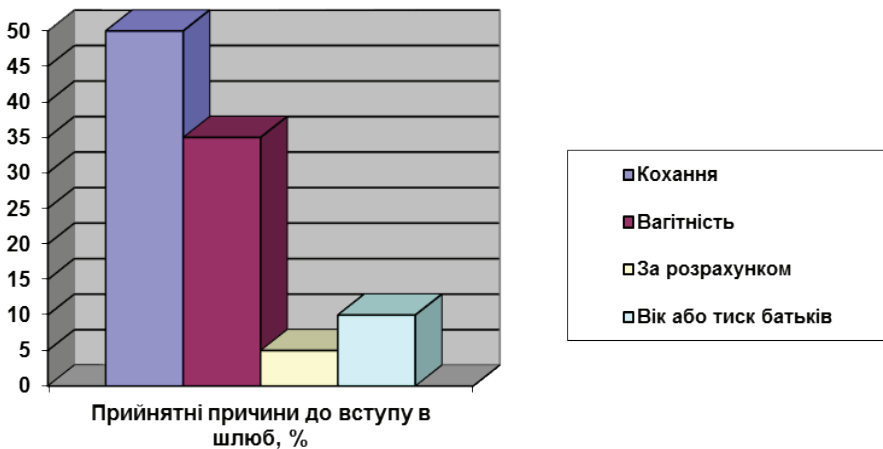

Ставлення респондентів до громадянського шлюбу та дошлюбного співжиття виявилось досить позитивним, але переважна більшість «за» була від респондентів віком 18–25 років. При цьому досвід співжиття до шлюбу є у 37 % респондентів, з них 25 % зараз у шлюбі.

Щодо переваг офіційного шлюбу респонденти відмітили те, що він надає почуття впевненості (25 %) та необхідний для виховання дітей (20 %); полегшує ведення господарства і створює матеріальну базу — 15 %. 10 % респондентів вважають, що людина може дбати про себе і самостійно. Обов'язковою офіційну реєстрацію вважають 30 % опитаних.

Серед прийнятних причин до вступу в шлюб переважає кохання (50 %), вагітність обрали 35 %, 5 % обрали варіант за розрахунком, ще 10 % відмітили вік та тиск батьків.

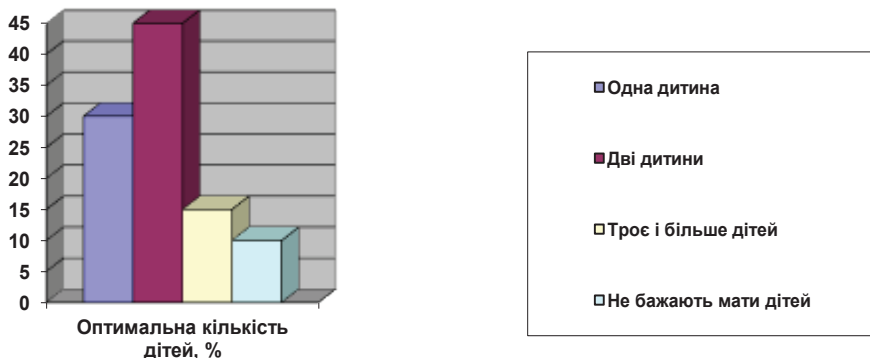
Оптимальний вік для вступу в шлюб, на думку респондентів, — 20–25 років (65 %), ще 20 % відмітили варіант до 20 років, 10 % проголосували за варіант 25–30 років, 5 % — за шлюб після 30 років.

Щодо оптимальної кількості дітей, то переважає варіант двоє (45 %), на другому місці одна дитина — 30 %, 15 % бажає трьох і більше дітей. 10 % не бажають мати дітей (55 % з них обґрунтували це тим, що діти заважатимуть кар'єрі, 25 % — не залишиться часу на себе, 20 % — особисті причини).

Розвиток сім'ї переживає на даному історичному етапі кризу, роздільна здатність якої зумовить народження нового типу сім'ї, відмітними особливостями якої стануть нова функціонально-ієрархічна структура і новий тип відносин між подружжям.

Проте тенденція до егалітаризації має й негативні сторони. Сучасна науково-технологічна революція перетворила шлюб з економічного інституту на морально-правовий. У той же час в такій середньорозвинутій країні, як Україна, несиметричність сімейних відносин все-таки ще має місце за

рахунок того, що чоловічі сімейні обов'язки (добувати їжу, будувати житло, заготовлювати дрова тощо) канули в небуття, а жіночі (приготування їжі, утримання будинку, чоловіка та дітей) залишилися. Ситуація, коли чоловік не бере участі в домашніх справах, часто призводить до розлучення. З десяти випадків розлучень в семи з них ініціатором виступає жінка [5, с. 47].

Говорячи про розлучення, важливо згадати, що однією з основних причин цього респонденти під час опитування назвали насилля. Мається на увазі як фізичне, так і моральне насилля. Питання про те, що саме включати в зміст поняття «жорстоке поводження» з дітьми, залишається відкритим. Залежно від ступеня благополуччя суспільства психологи пропонують зараховувати до жорстокого поводження широкий спектр проявів батьківської поведінки: від прямої фізичної агресії, сексуального насильства, незадоволення основних життєвих (вітальних) потреб дитини до холодного ставлення батьків до дитини, нестачі емоційної близькості й прихильності.

Покращення становища сім'ї та пильний контроль і запобігання сімейним конфліктам є необхідним також для попередження розлучень, адже їх соціальні наслідки є масштабними [4, с. 75]:

- 1) більша частина розлучених чоловіків і жінок тривалий час не мають загалом змоги чи бажання вступити у повторний шлюб;
- 2) низька народжуваність (можливості дітонародження розлучених жінок залишаються нереалізованими, що негативно впливає на процеси розширеного відтворення населення), збільшується кількість неповних сімей, у яких дитина виховується одним із батьків;
- 4) із зростанням кількості розлучень зросло число людей, які не бажають після розлучення вступати у повторний шлюб;
- 5) розлучення важко позначається на моральному стані дітей;
- 6) після розлучення людина починає вести себе всупереч загальноприйнятим нормам, намагаючись угамувати своє горе пияцтвом або компенсувати втрату сім'ї збільшенням частоти сексуальних контактів;
- 7) зниження трудової активності;
- 8) висока ймовірність нервових стресів і психічних розладів.

Негативні наслідки розлучення впливають на життя всіх членів сім'ї, проте найбільше в такій ситуації страждають, звичайно ж, діти. Кількість неповних сімей, в яких виховуються неповнолітні діти, в Україні така велика (кожна четверта сім'я), що може розцінюватися як порушення природного середовища розвитку і виховання дитини. Це, в свою чергу, веде до дитячих правопорушень. Так, 90 % рецидивістів почали свою злочинну діяльність з дитячих років, а багато з них вирости в неповних сім'ях.

Основним напрямком соціально-демографічної політики щодо зміцнення шлюбу і сім'ї, попередження розлучень має стати морально-психологічне оздоровлення суспільства, допомога подружжю в кризових сімейних ситуаціях. І мова тут повинна йти не тільки про допомогу так званім «неблагополучним» сім'ям, а про допомогу емоційно здоровим і стійким сімейним спілкам.

Адже тільки у випадку, коли потенційні батьки будуть вважати шлюб і велику родину більш привабливими як спосіб життя, будуть бачити в дітях не конкурентів у володінні життєвими благами, а незрівняну цінність, можна розраховувати на певне поліпшення демографічної ситуації в Україні.

Список використаних джерел і літератури

1. Яблонська Т. М. Актуальні проблеми досліджень сучасної сім'ї в Україні. *Український соціум*. — 2004. — № 2 (4). — С. 80–84.
2. Дармодехин С. В. Семья в системе социальных отношений современного общества. *Мир психологии*. — 2008. — № 3. — С. 159.
3. Митрикас А. А. Семья как ценность: состояние и перспективы ценностного выбора в странах Европы. *Социологические исследования*. — 2004. — № 5.
4. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. — К.: Основа-Принт, 2009. — С. 74–82.
5. Буленко Т. В. Тенденції розвитку української сім'ї та її проблеми на сучасному етапі. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* / за ред. Максименка С. Д. — К., 2001. — Т. III, ч.4. — С. 20–24.

References

1. Yablonska T. M. Aktual'ni problemy' doslidzhen' suchasnoyi simyi v Ukrayini. T. M Yablonska. *Ukrayinskij socium*. — 2004. — # 2 (4). — С. 80–84
2. Darmodexyn S. V. Semya v systeme socyálnix otnosheny i sovremennogo obshhestva. S. V. Darmodexy'n. *Mir psychology*. — 2008. — #3. S. 159
3. Mytrykas A. A. Semya kak cennost': sostoyanye y' perspektvyi cennostnogo vibora v stranax Evropi. *Socyyologicheskyy issledovaniya*. 2004. — #5.
4. imya ta simejni vidnosyny v Ukrayini: suchasnyj stan i tendenciyi rozvytku. — K.: TOV «Osnova-Prynt», 2009, S. 74–82.
5. Bulenko T. V. Tendenciyi rozvytku ukrayinskoyi simyi ta yiyi problemy' na suchasnomu etapi. *Zbirnyk naukovy'x prac' Instytutu psy'xologiyi im. G. S. Kostyuka APN Ukrayiny'* Za red. Maksy'menka S. D. — K., 2001. — t.III, ch.4. — S. 20–24

Стаття надійшла до редакції 05.09.2018

Борщ К. К.

Ужгородський національний університет
пл. Лаборця, буд. 9, м. Ужгород, 88017, Україна
+380505235537, k.borsch@uzhnu.edu.ua

ПОРТРЕТ СОВРЕМЕННОЙ ЗАКАРПАТСКОЙ СЕМЬИ В УКРАИНСКОМ ТРАНСФОРМИРУЮЩЕМСЯ ОБЩЕСТВЕ

Резюме

Семья — это сложное социокультурное явление. Специфика и уникальность ее заключается в том, что она фокусирует в себе практически все аспекты человеческой жизнедеятельности и выходит на все уровни социальной практики: от индивидуального до общественно-исторического, от материального к духовному.

Развитие семьи переживает на данном историческом этапе кризиса разрешение которого приведет к рождению нового типа семьи, отличительными особенностями которой станут новая функционально-иерархическая структура и новый тип отношений между супругами.

Процессы трансформации института семьи в современном обществе очевидны, и этот факт не вызывает ни у кого сомнений. Различны лишь оценки глубины изменений, которые испытывает современная семья. Следует помнить, что семья как социальный институт прошла долгий путь развития и адаптации к различным условиям существования, отличается гибкостью и устойчивостью

Семья на современном этапе претерпевает радикальные изменения своих функций и форм семейной жизни. Все большее распространение получает неполная и внебрачная семья, увеличивается возраст вступления в брак, снижаются показатели рождаемости, происходит передача реализации базовых функций семьи социальным институтам, растет число конфликтов между членами семьи из-за разного понимания семейных ценностей и разного восприятия распределения ролей. Все это наталкивает на необходимость исследования данных вопросов для предупреждения конфликтных ситуаций в брачно-семейных отношениях, и чтобы облегчить переход к новым, адаптированным к современным условиям формам семейной жизни.

Ключевые слова: институт семьи, современная семья, трансформация, общество.

Borshch K.

Uzhhorod National University
Laborca 9, м. Uzhgorod, 88017, Ukraine
+380505235537, k.borsch@uzhnu.edu.ua

PORTRAIT OF THE MODERN TRACARPATHEAN FAMILY IN UKRAINIAN SOCIETY TRANSFORMED

Summary

Family is a complex socio-cultural phenomenon. Specificity and uniqueness of it lies in the fact that it focuses in itself almost all aspects of human life activity and goes to all levels of social practice: from the individual to the socio-historical, from the material to the spiritual. Family-marriage relations are of interest for research, since the family is one of the fundamental institutions of society. During his life a person is a member of many different groups of peers or friends, the school class, the work collective, the sports team — but only the family remains the group that he never leaves.

The development of the family is experiencing a crisis at this historic stage, the resolution of which will lead to the birth of a new type of family, the distinctive features of which will be the new functional-hierarchical structure and a new type of relationship between the spouses.

The processes of transforming the family institution into modern society are evident, and this fact does not cause any doubts. Various thoughts are in the assessment of the depth of change experienced by the modern family. It should be remembered that the family as a social institution has gone a long way in developing and adapting to different conditions of existence, characterized by flexibility and stability.

The family at the present stage undergoes radical changes in its functions and forms of family life. The incomplete and illegitimate family is becoming more widespread, the age of marriage, the lowering of birth rates, the transfer of the realization of the basic functions of the family to social institutions, the growing number of conflicts between family members due to different understanding of family values and different perceptions of the distribution of roles. All this makes it necessary to study these issues in order to prevent conflict situations in marriage and family relations and to facilitate the transition to new forms of family life adapted to modern conditions

Key words: institute of family, modern family, transformation, society.